

Joanna Karczewska
(Uniwersytet Zielonogórski)

Nauczanie nauk pomocniczych historii na Uniwersytecie Zielonogórskim – obserwacje z perspektywy małego ośrodka akademickiego.

Teaching auxiliary sciences of history at the University of Zielona Góra - observations from the perspective of a small academic center

Key words: auxiliary sciences of history, University of Zielona Góra, Poland, Kazimierz Bobowski, epigraphics

Abstract: The article describes the didactics of the auxiliary sciences of history at the Institute of History of the University of Zielona Góra, since the establishment of the Department of Auxiliary Sciences of History in 2000. The first manager was professor Kazimierz Bobowski. In 2009 Joanna Karczewska assumed the position of the head of the Department. In 2009, the name of this department was changed to the Auxiliary Sciences of History and Archival Science. This department have their own scientific specialization - the epigraphics. The author discusses the program of "Document Management at the Office and the Company".

Обучение вспомогательных исторических дисциплин в Зеленогорском университете - наблюдения с точки зрения небольшого академического центра

Ключевые слова: вспомогательные исторические дисциплины, Зеленогорский университет, Польша, Казимиерж Бобовски, эпиграфика

Резюме: В статье описывается дидактика вспомогательных исторических дисциплин в Институте истории на Университете в г. Зелона Гора, со времен учреждения кафедры вспомогательных исторических дисциплин в 2000 году. Первым заведующим этой кафедры был проф. Казимир Бобовски. В 2009 г. Эту должность заняла проф. Иоанна Карчевска. В том же году переименовано наименование кафедры на Вспомогательных исторических дисциплин и архивоведения. Эта кафедра выработала свою специализацию в виде эпиграфики. В статье представлено программу специальности «Управление документацией в учреждении и компании» преподаваемой на направлении «История».

Omówienie organizacji zajęć z nauk pomocniczych historii i zagadnień związanych z dydaktyką NPH w Instytucie Historii Uniwersytetu Zielonogórskiego chciałabym rozpocząć od chwili powołania Zakładu NPH w Instytucie Historii UZ. Nastąpiło to w 2000 roku, gdy jeszcze funkcjonowała Wyższa Szkoła Pedagogiczna, przekształcona w uniwersytet w 2001 r. Pierwszym kierownikiem Zakładu NPH został prof. Kazimierz Bobowski z Uniwersytetu Wrocławskiego. Zespół, który mu podlegał, wywodził się z ośrodka toruńskiego i miejscowego - zielonogórskiego. Skutkowało to różnorodnością zainteresowań naukowych pracowników zakładu. Zaszczepili oni na miejscowym gruncie i kontynuowali badania prowadzone w macierzystych ośrodkach. Były one skupione na dyplomatyce i paleografii, genealogii z prozopografią, a także na rozwinętej przez prof. Joachima Zdrenkę epigrafice, która z czasem zaczęła dominować w profilu badawczym Zakładu. Podkreślić należy także istnienie jeszcze przed powstaniem Zakładu NPH, prężnie działającej pracowni heraldycznej kierowanej przez prof. Wojciecha Strzyżewskiego. W 2009 r., w związku z przejściem prof. K. Bobowskiego na emeryturę, funkcję kierownika Zakładu przejęła Joanna Karczevska. W 2009 r. przekształcono nazwę Zakładu na Zakład NPH i Archiwistyki (w skrócie będę posługiwała się określeniem Zakład NPH).

Na kierunku historia na Uniwersytecie Zielonogórskim na nauki pomocnicze historii jako przedmiot kursowy przeznaczono 60 godzin, były to ćwiczenia prowadzone na II roku studiów magisterskich pięcioletnich. Wraz z przyjęciem systemu bolońskiego, liczba godzin zajęć NPH pozostała na poziomie 60 godzin, ale były to już wykłady w liczbie 30 godzin i tyle samo godzin przeznaczono na ćwiczenia. W roku akademickim 2012/2013 przedmiot NPH został przeniesiony na studia II stopnia (magisterskie). Zmiana wynikała z efektów kształcenia, które tę wiedzę przyporządkowały do studiów II stopnia. Przedmiot ma charakter warsztatowy i powinni poznać go studenci studiów magisterskich (studia II stopnia), z których przecież niektórzy nie kończyli studiów historycznych I stopnia. Ponadto umiejętności i treści przypisane do tego przedmiotu są przydatne przy pisaniu pracy magisterskiej. Przedmiot NPH kończy się egzaminem, student może za niego otrzymać 10 pkt. ECTS – jeśli przystąpi do egzaminu, lub 8 pkt. ECTS – jeśli uzyska zaliczenie z oceną z ćwiczeń (pozostałe 2 pkt. ECTS uzupełnia chodząc na przedmiot „do wyboru”).

Kurs NPH na UZ jest tradycyjny, tzn. poświęcony kanonowi NPH średniowiecza i okresu staropolskiego. Nie ma odrębnych zajęć poświęconych NPH XIX i XX w. Chociaż nie jest zakończona dyskusja o tym, czy wydzielić NPH dla każdego okresu dziejów¹, to jednak w dydaktyce różnych uczelni istnieje odrębny przedmiot NPH XIX i XX w. (czy historii najnowszej), dlatego też poruszam tę kwestię. Zagadnienia związane z NPH historii najnowszej są podejmowane na seminariach poświęconych nowszemu epokom albo na zajęciach konwersatoryjnych („do wyboru”). Sytuacja ta ma wkrótce ulec zmianie. Jest to podyktowane większym zainteresowaniem historią najnowszą wśród studentów i koniecznością stosowania elastycznego doboru treści, tak aby odpowiedzieć na oczekiwania studentów studiów II stopnia. Jednak wiadomości z zakresu NPH XIX i XX w. zostaną włączone do podstawowego kursu tego przedmiotu (30 godz. wykładu + 30 godzin ćwiczeń), bez organizacji dodatkowych zajęć poświęconych tylko nim. Jest to niestety rozwiązanie niezadowolające, bowiem mając do dyspozycji nie-

¹ J. Szymański, *Dzielić czy integrować nauki pomocnicze historii*, „Historyka”, 9, 1979, s. 3-16.

zmienioną liczbę godzin, trzeba zmieścić w nich większy zasób treści, a to powoduje powierzchowne potraktowanie zagadnienia. Jest to przykład ekwilibrystyki, jaką trzeba wykonać, aby pogodzić liczbę punktów ECTS, liczbę godzin poświęconych na przedmiot i pensum pracownicze.

Zajęcia z NPH w sporej mierze mają charakter praktyczny, wymaga tego zresztą warsztatowy charakter tego przedmiotu. Studenci czytają teksty, są to np. dokumenty i analizują je pod względem dyplomatycznym i paleograficznym, ułatwiają to różne pomoce techniczne – rzutniki folii i rzutniki multimedialne, tablica multimedialna, dostępne w instytucji i pomocne także przy wykładaniu innych NPH – zwłaszcza tych związanych z ikonografią jak heraldyka czy sfragistyka. Bardzo dużą pomocą w uprawianiu dydaktyki NPH jest usytuowanie w pobliżu IH UZ Archiwum Państwowego, którego dyrekcja umożliwiła organizację zajęć ze studentami w murach tej instytucji i udostępnia zbiory. Ponadto kadra Archiwum Państwowego prowadzi także zajęcia na specjalności „Zarządzanie dokumentacją w urzędzie i firmie”, a samo Archiwum Państwowe jest tzw. interesariuszem zewnętrznym Wydziału Humanistycznego UZ i ściśle współpracuje z IH UZ. W związku z faktem funkcjonowania pracowni epigraficznej odbywają się także zajęcia terenowe, są one domeną studenckiego Koła Epigraficznego, które od kilkunastu lat prężnie działa w IH UZ. Podkreślić należy, że zajęcia z nauk pomocniczych historii są mocno związane z regionalną historią i dziedzictwem kulturowym, takie jest zresztą oczekiwanie studentów. W praktyce polega to przede wszystkim na korzystaniu ze źródeł pochodzących z terenu Dolnego Śląska i ziemi lubuskiej (pieczęcie, dokumenty, artefakty epigraficzne, herby) i ich omawianiu oraz analizie. Ponadto gros prac magisterskich, które w ostatnich latach powstawały w Zakładzie NPH dotyczyło tematyki regionalnej, co jest wyrazem zainteresowania studentów historią obszaru, z którego pochodzą.

Tematyka związana z NPH jest także realizowana przez profesorów pracujących w Zakładzie NPH na prowadzonych przez nich seminariach magisterskich i doktorskich. Dotyczy ona głównie zagadnień związanych z dyplomatyką, heraldyką, paleografią i epigrafiką. Podkreślić trzeba obecność tematyki regionalnej, co jest widoczne w pracach magisterskich poświęconych zagadnieniom związanych z dyplomatyką, genealogią i epigrafiką. Ponadto poza kursem NPH, były prowadzone odrębne zajęcia – 30 godzin ćwiczeń na studiach I stopnia – z geografii historycznej. Obecnie przedmiot ten nazywa się „geografia historyczna Europy”.

Kolejne zagadnienie to źródłoznawstwo. W IH UZ źródłoznawstwo jako odrębny przedmiot pojawiło się dopiero na studiach doktoranckich – jako 30 godzinny wykład kończący się egzaminem. Stan taki trwał do roku akademickiego 2014/2015, obecnie w związku z odgórnymi zmianami programowymi na studiach doktoranckich, nie jest już prowadzony. Jest to niestety fakt niepokojący. Pewną nadzieję na wyrównanie tej luki dają zajęcia konwersatoryjne, w których prowadzący może zaproponować tematykę źródłoznawczą. Poza tym pozostają jeszcze seminaria, na których profesor poświęca uwagę problematyce źródłoznawczej.

W działalności badawczej Zakładu NPH dominuje problematyka epigraficzna. Jest to związane z projektem naukowym „Inskrypcje na terenie Polski Zachodniej”, którego kierownikiem naukowym jest prof. Joachim Zdrenka. Kieruje on trzyosobowym zespołem (do 2014 – czteroosobowym zespołem). Grant jest realizowany w trzech częściach od 2003 r. do chwili obecnej. Efektem prac prowadzonych w ramach projektu są

zeszyty wydane w ramach serii Corpus Inscriptionum Poloniae T. 10 – województwo lubuskie. Łącznie ukazało się 8 tomów.

Zeszyt 1 – Inskrypcje powiatu międzyrzeckiego do 1815 r., opr. M. Tureczek, Toruń 2006.

Zeszyt 2 – powiat wschowski, opr. A. Górski, P. Karp, Toruń 2007.

Powiat nowosolski: lapidaria w Bytomiu Odrzańskim i Kozuchowie, opr. A. Górski, Toruń 2009.

Powiat zielonogórski, opr. A. Górski, P. Karp, Toruń 2012.

Powiat nowosolski, opr. A. Górski, Toruń 2013.

Miasto i powiat Gorzów Wielkopolski, opr. J. Zdrenka, Toruń 2015. Powiat sulęciński, opr. M. Tureczek, Toruń 2016.

Powiat Krosno Odrzańskie, opr. J. Zdrenka, Toruń 2016.

W 2001 r., w związku z realizacją grantu naukowego, powstała Pracownia Epigraficzna IH UZ, którą kieruje profesor Joachim Zdrenka. Jej celem badawczym jest zebranie, wykonanie dokumentacji fotograficznej i opracowania inskrypcji z terenu obecnego województwa lubuskiego. Pracownia jest organizatorem cyklicznych, ogólnopolskich konferencji epigraficznych (w latach 2001, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2014, 2016), których pokłosiem jest publikacja - periodyk pt. *Studia Epigraficzne* (do tej pory ukazało się 6 tomów wydanych w 2004, 2006, 2008, 2011, 2013, 2016).

Epigrafika wzbudziła również spore zainteresowanie studentów, które sprawiło, że w 2004 r. powstało studenckie Koło Epigraficzne, którego opiekunem był do 2014 r. dr Adam Górski, a obecnie dr hab. Marceli Tureczek. Naukowa działalność SKE koncentruje się na badaniu inskrypcji umieszczonych na płytach epitafijnych i nagrobnych cmentarzy ewangelickich, które zachowały się na terenie województwa lubuskiego. Prace są prowadzone w ramach projektu „Zaginione inskrypcje województwa lubuskiego z lat 1815-1945”. Efektem tych studenckich prac jest wydanie 2 zeszytów – 1 zeszyt z 2013 r. i 2 zeszyt wydany w 2014 r., zawierających inskrypcje z cmentarzy ewangelickich z terenu powiatu zielonogórskiego. Istotną formą aktywności SKE jest także uczestnictwo w naukowych obozach epigraficznych – Wschowa w 2004 i 2006 r., Bytom Odrzański, Złotoryja, Świdnica, Żagań (2013 r.), Żelowice na Dolnym Śląsku (2014 r.).

SKE współpracuje ze studentami z innych ośrodków naukowych w kraju, w których prowadzone są badania nad źródłami epigraficznymi, zaliczają się do nich UMCS w Lublinie, UJ w Krakowie, UAM w Poznaniu, a także Uniwersytet Wrocławski. Owoce tej współpracy są wspólnie organizowane warsztaty, obozy i sesje naukowe. Działalność SKE była kilkakrotnie doceniana przez Rektora UZ, koło otrzymało bowiem nagrody rektorskie za swą działalność. Studenci biorą aktywny udział w zachowaniu dziedzictwa kulturowego województwa lubuskiego, zdobywają przy tym praktyczne doświadczenie, a niektórzy spośród nich są już zawodowymi badaczami dziejów.

Podkreślić także należy znaczące osiągnięcia badawcze w IH UZ w zakresie heraldyki. Są one przede wszystkim zasługą profesora Wojciecha Strzyżewskiego, który kieruje Pracownią Heraldyczną funkcjonującą w ramach IH. Jej działania są skupione na badaniach naukowych w zakresie historii herbów szlachty i jednostek samorządowych, a także:

- gromadzeniem wizerunków współczesnych herbów, literatury i prac magisterskich z zakresu heraldyki;
- projektowaniem nowych herbów dla samorządów, wykonywaniem ekspertyz

w zakresie heraldyki samorządowej;

- opracowaniem herbarza polskich gmin wiejskich dostępnego w Internecie;
- udzielaniem porad dotyczących problematyki heraldycznej oraz współpraca z największymi ośrodkami badań heraldycznych m.in. Polskim Towarzystwem Heraldycznym czy Gabinetem Heraldycznym na Zamku Królewskim w Warszawie.

W ramach działalności Pracowni Heraldycznej udzielonych zostało kilkadziesiąt porad dotyczących poprawności heraldycznej projektów herbów, znaków firmowych i towarowych. Oprócz konsultacji heraldycznych opracowanych zostało także kilkanaście projektów weksyliów samorządowych - flag i sztandarów. Oprócz tego należy wskazać na nurt badawczy związany z dyplomatyką i paleografią, obecny, zwłaszcza gdy zatrudniony był profesor K. Bobowski. Realizował on grant, którego pokłosiem jest praca pt. „Dokumenty, kancelarie i ośrodki skrypcyjne na obszarze księstwa rugijskiego do 1325 roku”, (Zielona Góra 2008). Wypromował on także kilku doktorów, których rozprawy dotyczyły problematyki dyplomatycznej i paleograficznej. Kolejny nurt badawczy obecny w Zakładzie NPH IH UZ dotyczy genealogii, prozopografii i badań nad osadnictwem Wielkopolski, który reprezentuje Joanna Karczewska.

Jak już wspomniano na kierunku historia na UZ realizowana jest specjalność „Zarządzanie dokumentacją w urzędzie i firmie”, a za program tej specjalności odpowiedzialny jest Zakład NPH. Na studiach licencjackich liczy ona 300 godzin zajęć i 90 godzin praktyki, i 25 pkt. ECTS. Na studiach II stopnia – 180 godzin zajęć i 18 pkt. ECTS. Specjalność ta cieszy się wśród studentów popularnością, bowiem umożliwia zdobycie praktycznych umiejętności przydatnych na rynku pracy. Istnienie tej specjalności jest odpowiedzią na potrzeby i postulaty studentów i to one miały wpływ na bardzo użyteczny jej kształt. Ten użyteczność wymógł jednak to, że przedmioty w ramach tej specjalności to grupy przedmiotów archiwistycznych (podstawy pracy kancelaryjnej, archiwum zakładowe, podstawy zarządzania dokumentacją), prawnych i dotyczących teorii organizacji.

Pewne spostrzeżenia ogólne, które nasuwają się z praktyki nauczania NPH na UZ, są następujące – Krajowe Ramy Kwalifikacji i system punktów ECTS powodują konieczność dokonywania pewnych manewrów, tak aby w przewidzianej na przedmiot liczbie godzin i pkt. ECTS przekazać określone treści (efekty kształcenia). Przede wszystkim byłyby wskazane, aby wyodrębnić NPH XIX i XX w., co jest trudne zważywszy na określoną liczbę godzin w programie studiów i punktację ECTS. Niezadowolająca jest także pozycja źródłoznawstwa, które obecnie nie jest wyodrębnione jako przedmiot. Dotkliwy jest zwłaszcza jego brak na studiach doktoranckich, na których może wystąpić tylko jako konwersatorium tematyczne (do wyboru). Przyczyną tego jest w dużej mierze sztywny ramowy program studiów doktoranckich, regulowany odgórnymi przepisami – stąd występuje np. obecność przedmiotów ogólnohumanistycznych (a te były już przecież na studiach niższego stopnia), czy np. dydaktyka dorosłych – mimo, że znikomy procent absolwentów tych studiów może podjąć pracę na wyższej uczelni. Również i ta ostatnia kwestia jest bolączką, odczuwaną zresztą przez różne inne uczelnie.

Zainteresowania i sympatie studentów skupiają się raczej na epokach najnowszych, co nie jest nowością, ale ostatnio taki trend się nasilił. Skutkuje to tym, że tematyka związana z naukami pomocniczymi historii średniowiecznej i okresu nowożytnego, ze względu na wymagania warsztatowe, nie jest zbyt popularna. O ile nie jest to zbyt

odczuwalne na studiach magisterskich, bo seminaria są w pewien sposób reglamentowane, ze względu na niedużą liczebność grup studenckich, o tyle kandydaci na doktorantów niestety nie garną się do takiej tematyki.

Chociaż Zakład Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki na Uniwersytecie Zielonogórskim ma krótką tradycję, to w jego działalności daje się już zauważyć sporo osiągnięć. Podkreślić należy zaangażowanie i współpracę studentów, którzy w ramach koła naukowego prowadzą już własne badania z zakresu epigrafiki. Widać w tej działalności zainteresowanie lokalną historią i dziedzictwem kulturowym oraz dbałość o nie. Ważnym czynnikiem w organizacji studiów historycznych w ogóle jest współpraca z instytucjami kultury (muzea, biblioteki, konserwator zabytków) i Archiwum Państwowym, a ta w IH UZ układa się wzorcowo. Umożliwia to organizację zajęć czy wizyty w tych placówkach, a także – co bardzo ważne – odbywanie w nich praktyk studenckich. Kolejną istotną kwestią, to wykorzystanie w procesie dydaktycznym nowoczesnych urządzeń, w tym tych multimedialnych – pod tym względem stan IH jest satysfakcjonujący. W ciągu tych kilkunastu lat istnienia, Zakładowi NPH w Zielonej Górze udało się już wypracować pewną specjalizację (epigrafika), przy jednoczesnym, dość szerokim, spektrum zainteresowań naukowych pracowników, którzy za swoje badania byli już honorowani różnymi branżowymi nagrodami naukowymi.

BIBLIOGRAFIA

- Inskrypcje powiatu międzyrzeckiego do 1815 r.*, opr. M. Tureczek, (*Corpus Inscriptionum Polonie. Inskrypcje województwa lubuskiego*, t. 10, z. 1), pod red. J. Zdrenki, Toruń 2006.
- Miasto i powiat Gorzów Wielkopolski*, opr. J. Zdrenka, (*Corpus Inscriptionum Polonie. Inskrypcje województwa lubuskiego*, t. 10, z. 7), pod red. J. Zdrenki, Toruń 2015.
- Powiat Krosno Odrzańskie*, opr. J. Zdrenka, (*Corpus Inscriptionum Polonie. Inskrypcje województwa lubuskiego*, t. 10, z. 8), pod red. J. Zdrenki, Toruń 2016.
- Powiat nowosolski*, opr. A. Górski, (*Corpus Inscriptionum Polonie. Inskrypcje województwa lubuskiego*, t. 10, z. 6), pod red. J. Zdrenki, Toruń 2013.
- Powiat nowosolski: lapidaria w Bytomiu Odrzańskim i Kożuchowie*, opr. A. Górski, (*Corpus Inscriptionum Polonie. Inskrypcje województwa lubuskiego*, t. 10, z. 4), pod red. J. Zdrenki, Toruń 2009.
- Powiat sulęciński*, opr. M. Tureczek, (*Corpus Inscriptionum Polonie. Inskrypcje województwa lubuskiego*, t. 10, z. 9), pod red. J. Zdrenki, Toruń 2016.
- Powiat wschowski*, opr. A. Górski, P. Karp, (*Corpus Inscriptionum Polonie. Inskrypcje województwa lubuskiego*, t. 10, z. 2), pod red. J. Zdrenki, Toruń 2007.
- Powiat zielonogórski*, opr. A. Górski, P. Karp, (*Corpus Inscriptionum Polonie. Inskrypcje województwa lubuskiego*, t. 10, z. 5), pod red. J. Zdrenki, Toruń 2012.
- Szymański J., *Dzielić czy integrować nauki pomocnicze historii*, „Historyka”, 9, 1979, s. 3-16.

